

Plany sobre Crist mort**Text: CESAR FAVÀ MONLLAU**

Jaume Cabrera

c. 1415-1432

Pintura al tremp i daurat sobre fusta

122 x 250 cm

Museu d'Art de Girona, núm. reg. MDG 282

Aviat farà un segle que aquesta taula del *Plany sobre Crist mort* va arribar a Girona procedent de l'ermita de Santa Caterina del Montgrí (Baix Empordà) i que va integrar-se als fons del Museu Diocesà de la ciutat. Per això, des d'un inici, ha format part de l'esplèndida col·lecció de pintura gòtica del Museu d'Art de Girona, on s'exposa al costat d'exponents tan destacats com el retaule de Sant Miquel de Cruïlles, de Lluís Borrassà, o el de Sant Pere de Púbol, de Bernat Martorell.

Tot i no ser una obra documentada, fa dècades que s'atribueix al pintor Jaume Cabrera, el qual va regentar un taller a Barcelona entre finals del segle XIV i el primer terç de la centúria següent després de formar-se probablement al taller dels germans Serra. Des d'allà va dur a terme nombrosos encàrrecs, alguns per al cap i casal, si bé principalment per a l'entorn barceloní i per als territoris del bisbat de Girona i de Vic.

La taula forma part d'un excepcional grup d'obres amb versions diverses d'una mateixa composició, les quals certifiquen l'èxit d'aquest tema pasqual a la Catalunya de l'època. A banda de la que ens ocupa, Jaume Cabrera va plasmar el mateix assumpte en un compartiment d'un retaule conservat a Santa Maria de Manresa i possiblement també ho va fer en un parell de retaules més, avui desapareguts però coneguts per la documentació. Per tot plegat, no és estrany que, en referir-se a l'autor, el marquès de Lozoya, en una denominació que ha fet una certa fortuna s'hi referís com el pintor de la «Quinta Angustia».

A la dècada de 1930, arran de la Guerra Civil espanyola, aquest imponent *Plany sobre Crist mort* (Museu d'Art de Girona, núm. reg. MDG 282) va passar a integrar-se a les col·leccions que van donar origen al Museu Diocesà de Girona, fundat l'any 1942. Procedia de l'ermita de Santa Caterina de Torroella de Montgrí (Baix Empordà) i així ho atesta, per exemple, una fotografia de Valentí Fargnoli de 1918 (Institut Amatller d'Art Hispànic, C-23234). Fins a les primeres dècades del segle passat, aquest temple va aixoplugar altres tresors d'època gòtica, com la taula de la Mare de Déu de la Llet de la Fundació Francisco Godia de Barcelona, venuda a mitjan dècada de 1920, o la talla en pedra de Santa Caterina, malmesa en l'esmentat conflicte i actualment desapareguda. Des de l'any 2019, l'ermita mostra una reproducció de les dues pintures esmentades.

La taula té unes dimensions considerables (122 x 250 cm) i presenta un format apaïsat que s'adapta a la perfecció als requeriments del jacent exànim de Crist, que reposa sobre la pedra de la unció, pràcticament arran de terra. Du nimbe i corona d'espines, va completament nu —malgrat l'onda púdica del sudari transparent, el seu cos és asexuat— i ostenta les nafres sagnants. Al seu voltant s'arraïmen els actors habituals de l'escena, que ocupen la pràctica totalitat de l'espai compositiu. Com de costum, al cap i als peus del cos lívid hi ha respectivament Josep d'Arimatea i Nicodem, que subjecten la mortalla. La Mare de Déu dolorosa ocupa la posició central darrere de la llosa i ha estirat el braç inert del Fill per besar-li la mà. Als costats hi ha sant Joan Evangelista, apesarat, que recolza la galta sobre el palmell; i les tres Maries, amb Maria Magdalena vestida de vermell i situada a l'alçada dels peus de Crist en al·lusió a la unció de la casa de Simó. Els cossos de tots els personatges tenen una aparença monumental i presenten una evident desproporció respecte de l'espai on s'emplacen. El Gòlgota és aquí un simple terreny de perfil ondulant, únicament entapissat amb petites flors, que retalla sobre un fons daurat amb decoració floral punxonada. El salt d'escala és, però, encara més acusat en el cas dels cinc àngels diminuts portadors de les *Arma Christi*, que sobrevolen l'escena i ocupen els únics espais residuals existents. D'esquerra a dreta, subjecten la llança de la transfixió; la columna de la flagel·lació i la bossa de monedes; la creu amb la corda; l'escala i els fuets; i la canya amb l'esponja. Altres instruments de la Passió apareixen escampats per terra, a primer terme. Es distingeixen bé la caldereta i els claus, malgrat les pèrdues de capa de preparació i de superfície pictòrica que ha sofert la part baixa de la taula i que són especialment notòries en la gran llacuna del mantell de la Verge. La darrera restauració de l'obra va ser realitzada entre 1987 i 1988 al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, a Valldoreix.

Tot i tractar-se d'una obra no documentada, fa dècades que per raons d'estil s'atribueix al pintor Jaume Cabrera, el qual va tenir taller actiu a Barcelona entre 1394 i 1432. A l'hora de determinar-ne l'autoria va ser decisiu el fort vincle que presenta respecte del plany de la predel·la del retaule de Sant Miquel i Sant Nicolau de Santa Maria de Manresa. Aquesta obra, a més de ser un conjunt documentat del pintor (1406), constitueix la pedra de toc sobre la qual s'assenta el seu catàleg. La taula de Torroella, doncs, figura entre les produccions documentades de l'artista per a l'Empordà, al costat del retaule de Sant Martí de Calonge (doc. 1395 i 1396) —la seva primera obra documentada, contractada el 1394—, el retaule de la Vera Creu i els Goigs de la Verge de Sant Feliu de Guíxols (doc. 1403) i el retaule de la capella de Sant Pau de La Bisbal (doc. 1407).

En alguna ocasió s'han expressat dubtes respecte a l'autoria de l'obra, s'ha destacat el paper que hi tingué el taller o, fins i tot, s'hi ha advertit la mà del pintor Jaume Cirera, que va treballar al taller de Cabrera —el 1418 vivia amb el mestre segons està documentat— i va casar-se clandestinament amb la seva filla Gabriela (doc. 1430). Tanmateix, el seu concepte pictòric és compatible amb el del mestre i moltes de les divergències amb altres obres del seu catàleg poden explicar-se pel caràcter greu i monumental de l'obra. Així, s'hi detecten múltiples particularismes de l'artista, com ara la manera característica de concebre els rostres de tres quarts, comuna entre la faç desencaixada de Nicodem, el sant Nicolau de l'escena de la tala de l'arbre del retaule manresà o el Crist de la *Coronació de la Verge* conservada en parador desconegut. Certament, les figures de la Lamentació manresana, de menors dimensions, són més orgàniques, però les coincidències entre els tipus físics d'ambdues són ostensibles, per exemple, entre els cadàvers de Crist o entre els àngels tinentes. De fet, aquests darrers s'adapten còmodament dins el nombrós repertori angèlic del pintor, tal com es fa palès, posem per cas, a l'esmentada taula de la Coronació, en el fragment d'àngel músic del Museu Episcopal de Vic (inv. 4160) o a les taules fragmentàries de la Dormició de la Verge i dels àngels músics que l'any 2020 vaig veure en el mercat barceloní i que vaig atribuir a Jaume Cabrera.

Jaume Cabrera, *Plany sobre Crist mort* (detall), c. 1415-1432. Museu d'Art de Girona, núm. reg. MDG 282.

Altrament, des d'antic la crítica ha relacionat la iconografia dels plants de Torroella i Manresa amb la d'altres obres no conservades però conegudes per la documentació, concretament, el retaule encarregat per Pons de Bru per a la capella de la Transfixió del claustre de la seu de Vic i un retaule amb la mateixa temàtica del monestir barceloní de Montsió. Tots dos conjunts són coneguts gràcies al contracte del primer, signat per Cabrera el 18 d'agost de 1400, que especifica que el segon li havia de servir de model [«per la forma e manera que es pintada la dita istoria en lo retaule ja fet e posat en l'església de Sancta Maria de Montosion (...)»]. D'altra banda, el retaule vigatà —concebut com una sola post amb guardapols i un peu—, així com altres exemples que citarem tot seguit, porten a interpretar la taula empordanesa com un retaule d'una sola taula —o, com a mínim, com el seu cos principal— i no com el compartiment d'un retaule estructurat en carrers i pisos.

Fora del catàleg de Cabrera, la mateixa composició es retroba, tal s'ha indicat des d'antic, en dues produccions de Joan Mates: una taula única de perfil ogival de procedència desconeguda, conservada al Museu de la catedral de Girona (TCG 12), i una altra de fragmentària possiblement procedent de la casa de la Diputació del General de Barcelona (Museu Nacional d'Art de Catalunya, inv. 15921). El vincle és tan acusat amb els exemplars de Cabrera que la taula gironina s'havia arribat a atribuir al mateix pintor. Amb freqüència, també s'han assenyalat contactes amb altres obres, com l'*Enterrament de Crist* dels denominats *Oficis de devoció privada* d'El Escorial (ms. A.III.1, f. 68v) o la taula icònica del Plany de Lluís Borrassà, actualment entaforat a la predel·la del retaule de l'Esperit Sant de Manresa, de Pere Serra.

Malgrat les variacions, sens dubte, les dues taules de Cabrera i les dues de Mates comparteixen una mateixa composició. Es pot intuir que el model està fet pel segon, generalment més original, o al taller dels Serra, que és on s'han formats els dos pintors segons es creu. I és que la relació entre totes dues és tan intensa que fins i tot incumbeix parts de la policromia o detalls com la relació problemàtica de la mà dreta de Josep d'Arimatea amb el sudari. En el cas dels exemplars de Mates, possiblement realitzats mitjançant patrons amb un procediment de transposició a escala, el personatge fins i tot arriba a agafar la corona punxant de Crist en lloc del llenç. En canvi, la innegable relació compositiva amb les altres obres mencionades, que participen de tradicions iconogràfiques comunes, és més genèrica. D'altra banda, sembla encertat de considerar la taula de Torroella com la més tardana entre les produccions conegudes de l'artífex amb temàtica comuna. I també de pressuposar-li una relació més estreta en relació amb els Planys de Mates que no pas l'exponent conservat a Manresa, tal com sembla indicar, per exemple, el tipus físic de rostre ample de sant Joan Evangelista.

Bibliografia

- MARQUÈS CASANOVAS, Jaime. «El culto a Nuestra Señora de los Dolores en la catedral de Gerona», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 8 (1953), p. 277-283.
- CAMÓN AZNAR, José. *Pintura medieval española*, Madrid, 1966, p. 215-217 [Summa Artis. Historia general del Arte].
- GUDIOL, Josep; ALCOLEA I BLANCH, Santiago. *Pintura gòtica catalana*, Barcelona, 1986, p. 96, cat. núm. 252, fig. 455.
- CLAVEROL, Anna Maria. «Taula de la Pietat», *Centre de Conservació i Restauració de Béns Culturals Mobles. Memòria d'activitats 1982-1988*, Barcelona, 1988, p. 38-39.
- VERT I PLANAS, Josep. «Els retaules de la capella de Santa Caterina», *Torroella de Montgrí. Festa Major 1988*, p. 31-35.
- ARAGÓ, Narcís-Jordi. «Un mort estranyament familiar», *Un museu a contrallum. Anvers i revers de 60 peces del MD'A*, Girona, 1993, p. 120-123.
- ALCOY I PEDRÓS, Rosa. «La pintura gòtica», Xavier Barral i Altet (dir.), *Pintura antiga i medieval*, Barcelona, 1998, p. 240-242 [Art de Catalunya, Ars Cataloniae].
- PUJOL I CANELLES, Miquel. *Pintors i retaules dels segles XIV i XV a l'Empordà*, Figueres, 2004, p. 65-74.
- RUIZ I QUESADA, Francesc. «Jaume Cabrera», Francesc Ruiz i Quesada (ed.), *Pintura II. El corrent internacional*, Barcelona, 2005, p. 102-111 [L'Art Gòtic a Catalunya].
- PIÑOL LLORET, Marta. *Jaume Cabrera, pintor català entre l'italianisme i el gòtic internacional*, Barcelona, 2010, esp. p. 131-135 i p. 337-338, cat. núm. 12.
- AVELLÍ, Teresa et. al., *L'ermita de Santa Caterina del Montgrí*, Torroella de Montgrí, 2014, p. 39.
- FAVÀ, Cèsar. «Un vestigi d'un Plany sobre Crist mort, de Joan Mates», Marià Carbonell i Buades (dir.), *El Palau de la Generalitat de Catalunya. Art i arquitectura*, vol. 1, Barcelona, 2015, p. 146-151.
- CAMPUZANO LERÍN, Mireia; FAVÀ MONLLAU, Cèsar. «Els Planys sobre Crist mort de Joan Mates i els procediments de seriació en els tallers pictòrics del gòtic català» dins Castiñeiras González, Manuel. *Entre la letra y el pincel: el artista medieval. Leyenda, identidad y estatus*, Roquetas de Mar, 2017, p. 203-220.
- MASÓ I PRIM, Josep. «Noves adquisicions de l'ermita de Santa Caterina», *Torroella de Montgrí. Festa Major 2020*, p. 107-115.
- MASÓ I PRIM, Josep. *L'ermita de Santa Caterina. Cronologia històrica de l'ermita de Santa Caterina*, [s.d], esp. p. 60-61 [en línia].